

BENITO SCOCOZZA: KLASSEKAMPEN I DANMARKS HISTORIE. FEUDALISMEN. *Carit Andersen/Finn Suenson. 1976. 308 s. kr. 78,50.*

Det er en ofte fremsat påstand, at en marxistisk stormflod er skyllet hen over landets universiteter, hvor den har kvalt den frie forskning og sænket det faglige niveau til det internationalt uacceptable. Men hvad historie angår, er allerede det første element i påstanden påviseligt forkert. Det forholder sig i virkeligheden sådan, at antallet af marxistiske historikere er meget lille, og at – som Scocozza, én af disse få, rigtigt påpeger i sin bog – en marxistisk tradition ganske simpelt ikke findes i dansk historieforskning; og i betragtning af den fornemme position, marxistisk inspirerede historikere indtager i den internationale fagverden, er det vel sandsynligt, at netop denne manglende tradition har medvirket til den beskedne standard herhjemme. I de senere år er der ganske vist kommet adskillige marxistisk funderede skitser af Danmarks historie, eller dele af den, skrevet af ikke-historikere. De bedste af dem har været interessante forsøg, men det har præget dem, at de har været baseret på dels marxismens klassikere, dels en historisk faglitteratur, som forfatterne har haft ringe forudsætninger for at vurdere og anvende kritisk. Benito Scocozzas »Feudalismen« er rent faktisk det første forsøg på at give en omfattende marxistisk fremstilling af en periode i Danmarks historie (1500–1660; et bind 2, der skal føre op til o. 1900, er annonceret), med grundlag i den eksisterende og udelukkende ikke-marxistiske sekundærlitteratur samt i et vist omfang selvstændige kildeundersøgelser. Det er, i ordets egentlige betydning, en epokegørende udgivelse.

BS har ved flere lejligheder peget på behovet for en afløser for Politikens Danmarkshistorie, såvel som for Arups (hvis borgerligt-materialistiske historieskrivning han i øvrigt respekterer, og hvis stil han ikke er ganske upåvirket af). Med »Feudalismen« har han selv leveret det første bidrag hertil.

Det har imidlertid ikke været hans eneste ambition at skrive en fremstilling, som i modsætning til tidligere gør produktivkræfterne, produktionsforholdene og klassekampen til det centrale i den historiske udvikling. Bogen er også søgt »skrevet således, at den kan læses af den, der her for første gang stifter bekendtskab med det danske samfund og dets udvikling i det 16. og 17. århundrede« (s. 8). Er det lykkedes?

Det er det, så vidt jeg kan bedømme, helt afgjort. Bogen er noget af et pædagogisk mesterstykke. Den er klart og overskueligt disponeret: en kronologisk fremstilling suppleret med et kapitel om historisk materialisme, to baggrundskapitler om Europa i henholdsvis 1500- og 1600-tallet og et tværsnit af det danske feudalsamfund. Den er derudover eminent velskrevet og et godt eksempel på, at en marxistisk fremstilling ikke behøver at bestå af sjældne fremmedord sat sammen i germanske sætningsbygninger. BS har altid plads til en god historie eller et illustrerende citat fra en samtidig kilde. Han kan forklare indviklede sammenhænge på en letfattelig måde og belyse abstrakt teori gennem konkrete eksempler: under omtalen af Christian II får vi en kort exkurs om personlig-

hedens rolle i historien, og merværdiens problemer belyses instruktivt i kapitlet om det københavnske silkeværk. Til tider er fremstillingen ganske vist overordentlig stofmættet – bogen vil næppe bidrage til den tilbagegang i »paratviden«, som så ofte begrædes – men den oplives af uhøjtidelige sammenligninger og velvalgte aforismer. Det hedder således et sted, at det 16. århundredes »samfundsmæssige bevidsthed ofte tog form af drukkenskabens bevidstløshed; og forskellen mellem rig og fattig gik mindre på rusens omfang end på drikkevarernes ædelhed«; og et andet sted sammenlignes hoffet og centraladministrationen på embedsrundrejse i landet respektløst med »et mellemstort provinscirkus«!

Nu er det jo ikke nyt, at danmarkshistorier skrives »populært« og »forståeligt«. Snarere må man vel med beklagelse konstatere, at der aldrig er blevet skrevet andet, og at der endnu ikke findes en egentlig håndbog med redegørelser for kildematerialet, litteraturlister og forskningsoversigter. Og netop på disse punkter er »Feudalismen« desværre mindre epokegørende. Der er godt nok referencer (inde i teksten, hvor de efter min mening ikke har noget at gøre), men som regel kun til direkte citater; og hvor disse er taget fra Arup eller Politikens Danmarkshistorie – og det er de tit – henvises kun dertil. Men derved ned sættes bogens værdi som redskab til selvstudium ikke så lidt. Hvad skal for eksempel den læser gøre, der efter at have læst udsnittet af Johan Rantzaus brev (af 18. december 1534, på s. 157) gerne vil kontrollere citatet, eller måske læse brevet i dets helhed? Henvisningen er til Arup (II, 476), hvor man finder stort set det samme udsnit, men – som bekendt – ingen videre referencer. Og det bliver ikke bedre af, at der bag i bogen kun er en alfabetisk liste over den litteratur, der direkte er henvist til i bogen. Et kommenteret bibliografisk essay havde været bedre vejledning, specielt for de begyndere, som BS udtrykkelig sigter på.

Men dette er åbenlyst tekniske mangler, som endda i nogen grad vil kunne rettes i bind 2 (hvor det også må pålægges forlaget at bringe det *register*, som savnes så katastrofalt i bogen). De er beklagelige, men det er næppe dem, interessen vil samle sig om, så lidt som om de (i øvrigt få) faktuelle fejl, unøjagtigheder og trykfejl. Formentlig og forhåbentlig vil diskussionen først og fremmest dreje sig om den nye fortolkning, BS giver af perioden.

Utvivlsomt vil mange finde bogen »uvidenskabelig«. Den tager jo åbent parti for de undertrykte og udbyttede, som gennem deres produktive virksomhed er »historiens egentlige skabere«, og BS erklærer det tilmed for historikerens opgave at trænge igennem »den herskende klasses fortielser og forvrængninger«. Bogen, og BS, vil blive beskyldt for at være »ensidig«. Det blev Arup imidlertid også, da han udsendte sin (på ingen måde marxistiske) danmarkshistorie, og BS kan til sit forsvar sige med Arup: »Jeg er efter min formening netop så ensidig, som det danske folk er og til alle tider har været«; eller han kan, med en let omskrivning af en anden af Arups formuleringer, spørge om nogen vil stå op og benægte, at klassekampen er den inderste kerne i Danmarks historie.

Det er der naturligvis mange, der vil. Det er jo ikke nogen ualmindelig påstand herhjemme, at marxismen er ubrugelig som udgangspunkt for videnskabe-

lig forskning i et moderne velfærdssamfund som vores. Men marxismens indflydelse på nyere international historieforskning gør spørgsmålet, om en marxistisk tilgang og metode kan være videnskabeligt frugtbar, meningsløst; det er til overflod bevist. Navne som Christopher Hill, Genovese, Soboul, Malowist etc. indtager en fremtrædende position blandt fagfæller af den simple grund, at de gennem deres videnskabelige praksis har vist, hvilke resultater det er muligt at nå via marxistisk metode. (Hermed er ikke sagt, at marxister har monopol på kvalificeret historieforskning, eller at alle marxistiske historikere er fremragende).

Netop de to sidste forbehold er jeg imidlertid ikke helt sikker på, at BS ville godkende. I sit indledningsafsnit om den historiske materialisme gør han denne til et relativt entydigt sæt af meninger, en teori, som man – ud fra sit »sociale tilhørsforhold og – eller – holdning« – accepterer eller forkaster, men som sikrer videnskabelig indsigt. Efter min opfattelse er det en alt for forenklet holdning. Og det er ligeledes forenklet på grænsen til det vildledende, når han præsenterer historisk materialisme som et (mellem marxister) ukontroversielt begreb. Der er jo vitterligt ikke nogen påfaldende enighed om hvad marxisme egentlig er. Den britiske historiker (og marxist) Victor Kiernan opsummerede for få år siden situationen således: det står enhver frit for at betegne sig som marxist, og det står enhver anden frit for *ikke* at betragte vedkommende som marxist. Siden er enigheden ikke just blevet større. Man må altså gøre sig klart, at BS' marxisme-forståelse, som han fremlægger den i indledningskapitlet, meget langt fra er alment accepteret. Den støtter sig bl. a. på Maos og Stalins teoretiske indsigter; sidstnævntes pjece »Om dialektisk og historisk materialisme« (fra 1938!) er om ikke denne marxisme-retnings bibel, så dog dens lille katekismus (og den optræder da også i litteraturliste). Men meget få marxistiske historikere deler denne høje vurdering af Stalins skrift; Uffe Østergård har således rammende betegnet det som én af de »korteste, klareste og dermed mest urimelige« fremstillinger af marxismen.

Har al denne snak noget med Scocozzas bog at gøre, vil man spørge. Ja, det har den – af den grund, at hans teoretiske udgangspunkt i høj grad har indvirket på hans fremstilling. Hans analyse af det feudale klassesamfund giver på mange punkter gode og nye resultater. Men den præges også af nogle begrænsninger, som han formentlig kunne være kommet ud over ved en mindre snæver marxisme-forståelse.

BS advarer ganske vist udtrykkeligt mod dogmatisme og mod »at forenkke virkeligheden og tvinge den ind i et groft skema«. Den marxistiske historiker skal tværtimod, med den historiske materialisme som redskab, »undersøge og beskrive den konkrete, komplicerede samfundsmæssige virkelighed«. Det er da tilsyneladende også netop, hvad BS gør. Han understreger flere gange vigtigheden af særtrækkene ved den danske udvikling, og bogen rummer en mængde »traditionelt stof«; både store mænd og små detaljer er med. Men den principielle fejl er, at der ikke etableres nogen rimelig sammenhæng mellem lov-

mæssighederne og særtrækkene. De konkrete, komplicerede historiske begivenheder kommer til at virke som tilfældigt fyld; ret beset kunne der godt være sket det modsatte i en lang række tilfælde, uden at det havde fået nogen indflydelse på det »logiske« forløb.

For at undgå misforståelser vil jeg endnu en gang understrege, at BS ofte kommer frem til gode og uanfægtelige resultater. Således påviser han, hvordan den grundlæggende modsætning i samfundet gik mellem jordejerne (hvad enten det nu var kronen, adelen eller kirken) og fæstebønderne, og hvordan alle konflikter mellem de besiddende klasser må vurderes i forhold hertil. Modsætningerne mellem konge og adel efter 1536 var ikke ubetydelige eller uvæsentlige i sig selv, men sammenlignet med den fælles interesse i at sikre sig bøndernes merprodukt var de alligevel sekundære. Fussing fandt en del eksempler på, at domstolene dømte mod adelige og til fordel for bønder, og mente derfor at kunne karakterisere 1600-tallets Danmark som et »retssamfund«, en karakteristik, som senere fremstillinger har overtaget. Men som BS påpeger ændres der ikke derved en tøddel ved den grundlæggende ulighed mellem herremændene og bønderne, og derfor »er et antal domme, som går udbytterne imod, kun ligegyldige krusninger på et hav af uret«. – En anden vigtig pointe er BS' betoning af, at Danmark også efter enevældens indførelse var et feudalt samfund (man kan her indskyde, hvad BS nok burde have gjort opmærksom på for at undgå forvirring, at feudalismen i marxistisk sprogbrug strækker sig fra den tidlige middelalder til kapitalismens gennembrud). Handelskapitalisterne blev rige »på feudalismens betingelser og ikke i kamp mod den ... Enevældens indførelse repræsenterede ikke et opgør med de bestående grundlæggende ejendoms- og besiddelsesforhold. Tværtimod forhindrede enevælden, at der blev ændret ved dem« (s. 301).

Langt mindre overbevisende er BS, når vi bevæger os op i det feudale samfunds »overbygning«. »Herregårde og slotte rejste sig som monumenter over kombinationen bondeslid og prisstigninger«, hedder det s. 232. Men der gives ingen forklaring på, hvorfor adelen netop valgte at bruge indtægterne til byggeri. Var det fordi de ved at lade deres rigdom fremtræde synligt og imponerende bidrog til at cementere de bestående klasserelationer, idet umuligheden af at gøre oprør dagligt blev indprentet bonden, når han sammenlignede herregårdens pragt med sin egen beskedne bolig? Specielt usikker synes BS at være over for de religiøse faktorer. Hvorfor blev reformationen gennemført i Danmark, og hvorfor fik den den form? Både katolicisme og lutherdom fungerede jo som feudale ideologier; og reformationen kunne jo antage enten luthersk eller calvinistisk form. Men man finder ikke hos BS noget forsøg på at overføre Weber-Tawney-debattens resultater, eller forslag, på danske forhold. BS nøjes med at notere, at da lutherdommen intet ændrede i kravet om lydighed og ydmyghed fra de udbyttede, og da kirken nu blev »et direkte, umiddelbart ideologisk undertrykkelsesredskab for statsmagten ... betød reformationen i virkeligheden en skærpelse af den feudale undertrykkelse«. (s. 184).

Alt for ofte munder omtalen af et kompliceret problem ud i en konstatering af, at nu skærpedes udbytningen (igen). Da Christian II og adelen står fjendtlige over for hinanden, betyder det »et skærpet angreb på bønderne for at få vristet så meget som muligt af produktet fra dem« (s. 131); da adelsreaktionen få år senere sejrer, skærpes udbytningen endnu engang, samtidig med at »det pusterum, som slagsmålet mellem konge og adel . . . havde givet bønderne« forsvinder (s. 134)! Sådanne rutinemæssige postulater svækker fremstillingen. Det samme gør påstande om at Marx »tydeligt, koncentreret og præcist« har bestemt forudsætningerne for kapitalismens gennembrud. Marx nåede tværtimod aldrig nogen logisk tilfredsstillende løsning på problemet (hvad han selv var opmærksom på), og marxistiske historikere og økonomer har da også – i den såkaldte Dobb/Sweezy-debat – diskuteret denne problematik de sidste femogtyve år indgående og uden at nå til enighed.

Denne debat har ikke sat sig særlige spor i BS' fremstilling. I det hele taget savner man en begrundelse for det ofte besynderlige udvalg af anvendt litteratur. Ved en omtale af den engelske demokratiske bevægelse *The Levellers* henviser BS til A. L. Mortons »*A People's History of England*« fra 1938! – som om ikke i det mindste Christopher Hill burde nævnes. Hvad Danmark angår, er det som om BS er bedre orienteret i den ældre litteratur (og de ældre kildeudgaver) end i den nyere; i hvert fald mangler navne som Jens Engberg, Svend Aage Hansen, Albert Olsen, Ladewig Petersen og Skrubbeltrang, hvis resultater ellers nok med udbytte kunne have været inkorporeret i fremstillingen. Ligeledes savnes adskillige nyudgivne trykte kilder.

Jeg har måske dvælet for meget ved bogens mangler, netop fordi jeg er enig i BS' intention og principielle synspunkt. Derfor vil jeg gerne til sidst endnu engang fremhæve dens kvaliteter. Jeg kender ingen mere velegnet pædagogisk introduktion til perioden; og som den første større marxistiske fremstilling herhjemme har den krav på interesse fra *alle* historikere. Senere vil der komme flere marxistiske arbejder, også om denne periode, for Scocozzas bog er ikke det sidste ord i sagen; men den er det første, og det er dens store fortjeneste.

Jens Rahbek Rasmussen

HANS CHR. JOHANSEN: BEFOLKNINGSUDVIKLING OG FAMILIE-STRUKTUR I DET 18. ÅRHUNDREDE. *Odense University Press*. 1975. 211 s. Kr. 60.

STUDIER I DANSK BEFOLKNINGSHISTORIE 1750–1890. *Ved Hans Chr. Johansen. Odense Universitetsforlag*. 1976. 212 s. Kr. 35.

Hans Chr. Johansen har ønsket at afprøve nye metoder, udviklet i forbindelse med den internationale demografiske forskning, på dansk historisk materiale. Han har iøvrigt tidligere foretaget et mindre forsøg m. h. t. et jysk herred (se